

Lėta atmintis ir žodinė istorija

Vadovas mokykloms ir mokytojams

Gyvename gilių prieštaravimų laikais. Nors mūsų pasaulis greitėja ir mažėja dėl itin sparčių skaitmeninių tinklų, jame taip pat didėja socialinė ir ekonominė nelygybė. Susiduriame su virusų pandemijomis, sparčiu rūšių išnykimu, didėjančiu darbo automatizavimu, greitais psichikos sveikatos gydymo būdais, politiniais sukrėtimais ir senų įsitikinimų atsisakymu.

Šis „Lėta atmintis“ projektas skirtas suprasti, kaip visuomenės susiduria su savo praeitimi, kad galėtų kovoti su aplinkos, ekonomiais ir socialiniais pokyčiais, kuriuos sukelia staigūs įvykiai ir lėtos bei pamažu vykstančios transformacijos. Žodinė istorija yra pagrindinis teorinis metodas tokiems pokyčiams nagrinėti.

Žodinė istorija – tai kai užrašome kieno nors prisiminimus, kad sužinotume apie jų praeitį. Dauguma mūsų nėra įtraukti į istorijos vadovėlius ir apie mus nėra sukurti dokumentiniai filmai, tačiau galime prisiminti tiek įvykius, tiek kasdienio gyvenimo aspektus, kurie mums gali atrodyti savaime suprantami. Visi galime apmąstyti, kaip viskas pasikeitė per mūsų gyvenimą.

Koks yra žodinės istorijos ir lėtumo ryšys? Žodinė istorija iš esmės yra lėta – reikia laiko surasti žmones, užmegzti santykius, atlikti interviu, juos užrašyti ir nuspręsti, ką darysite su savo duomenimis. Tai leidžia atitrūkti nuo „svarbiausių taškų“, dominuojančių pasakojimų ir balsų, kurie paprastai įrašomi. Žodinė istorija suteikia galimybę užfiksuoti ne iš viršaus į apačią, o iš apačios į viršų nukreiptus pasakojimus, įskaitant kasdienybės ir įprastumo aspektus. Jis atitinka lėtos atminties tikslus – suteikia balsą tiems, kurie jo neturi. Kiekvienas gali papasakoti savo istoriją.

Ką norite sužinoti ir kas jums gali tai papasakoti?

Galite klausti apie konkrečius jų gyvenimo įvykius arba bendresnes temas, pavyzdžiui, apie pokyčius jų šeimyniniame gyvenime arba apie tai, kaip deindustrializacija pakeitė profesinį gyvenimą per daugelį metų. Galbūt norėsite pagalvoti apie klimato kaitą, todėl galite paklausti: „*Ar per savo gyvenimą patyrėte klimato kaitą? Kokius pokyčius patyrėte jūs?*“ Arba „*Ar galite apibūdinti savo žiemą vaikystėje? Ar ji skiriasi nuo dabartinės žimos? Jei taip, kuo?*“

Kas gali papasakoti apie tai, ką norite žinoti? Sudarykite sąrašą. Ar orientuojatės į konkrečius žmones, ar norite, kad būtų mišri moterų, vyrų, kilmės ir amžiaus grupė?

Neskubėkite (tai lėtas procesas) ir pagalvokite, kiek žmonių norėtumėte įrašyti. Nuo pat pradžių reikėtų pagalvoti apie šiuos dalykus:

- Ar turite ramią ir visiems prieinamą vietą, kurioje galėtumėte daryti įrašus? Kada

galite tai padaryti?

- Kaip paaiškinsite, ką norite daryti, žmonėms, kurių pasakojimus norite įrašyti? Ar jie žinos, kodėl norite juos įrašinėti ir ką ketinate daryti su įrašu?
- Įsitikinkite, kad visi noriai pasirašo sutikimo formą įrašo pabaigoje (žr. pavyzdį šio vadovo pabaigoje).

Visa tai galite įrašyti į informacinį lapą, kurį siūsite žmonėms, kai su jais susisieksite (žr. pavyzdį šio vadovo pabaigoje).

Žodinė istorija leidžia sulėtinti tempą ir išgauti pamirštus pasakojimus. Kaip tai galima palyginti su kitais praeities tyrinėjimo būdais, kai naudojami dokumentai, nuotraukos ar artefaktai? Kaip manote, su kokiomis problemomis susiduriama naudojant žodinę istoriją?

Kaip prisimename praeitį?

Tarkime, norime išsiaiškinti ilgesnius procesus, pavyzdžiui, kaip klimato kaita paveikė žmones per pastaruosius 50 metų, kaip diskriminacijos poveikis pasireiškė per kelias kartas arba kaip per visą gyvenimą keitėsi technologijos. Visais šiais atvejais prašysime žmonių prisiminti daugelio metų senumo ir ilgo laikotarpio įvykius – žodinė istorija leidžia tai padaryti.

Dauguma mūsų blogai atsimena datas (nebent jos būtų svarbios), tačiau kai kuriuos dalykus atsimename geriau nei kitus.

- Esame linkę prisiminti dalykus, kurie tuo metu darė įtaką arba dabar, žvelgiant retrospektyviai, atrodo svarbūs.
- Esame linkę prisiminti tai, kas buvo neįprasta, nepaprasta ar mus paveikė.
- Esame linkę prisiminti dalykus, apie kuriuos kalbėjome daugelį metų.
- Taip pat galime prisiminti smulkmenas, kurios padeda mums pilnai sudėlioti dėlionę.

Kartais galime padėti atgaivinti žmonių prisiminimus, paprašydami parodyti nuotraukas, daiktus, dokumentus ar kitus dalykus, kurie padėtų žmonėms prisiminti. Tai taip pat gali padėti žmonėms nusiraminti pasakojant savo gyvenimo istorijas.

Bandydami susigaudyti praeities prisiminimuose, nepamirškite svarbiausių gyvenimo momentų, pavyzdžiui, vaikystės, mokyklos baigimo, darbo pradžios, šeimos sukūrimo, būsto pirkimo, vaikų išėjimo iš namų ir išėjimo į pensiją.

Jei jus domina, kaip per ilgą laiką keitėsi žmonių mintys ir nuomonės, galite paklausti žmonių, ką jie manė ar jautė tuo metu, o paskui, ką apie tai mano dabar.

Pasiruošimas

Atlikite keletą tyrimų temomis, apie kurias norite klausti žmonių, kad iš esmės žinotumėte, apie ką jie kalba.

Pagalvokite, kokiomis bendromis temomis norėtumėte juos pakalbinti ir kokius konkrečius

klausimus norėtumėte užduoti.

Etika ir teisėtumas

Nors daugumai žmonių patinka kalbėti apie praeitį, prisimenant tam tikrus žmones ar įvykius galima susinervinti. Jei jūsų tema yra susijusi su kankinančiais prisiminimais, pagalvokite, kaip parengti mokinius ir pašnekovus įrašymui. Aiškiai pasakykite, kad niekas neprivalo kalbėti apie tai, apie ką nenori, ir pagalvokite, kas yra tinkama mokinio amžiaus grupei.

Nors su sutikimu susiję įstatymai ir procedūros įvairiose pasaulio šalyse skiriasi, turėtumėte stengtis viską iš anksto paaiškinti kiekvienam pašnekovui (tam praverstų informacinis lapas) ir paprašyti, kad jis pasirašytų sutikimo formą, kuria suteikiamas leidimas saugoti ir naudoti įrašą. Informuoto sutikimo idėja yra ta, kad žmonės, prieš duodami leidimą, turi žinoti, ką ketinate daryti su jų įrašais.

Pavyzdžiui, Lietuvoje turėsite žinoti duomenų apsaugos ir BDAR reglamentus.

Viešai naudodami savo įrašų ištraukas, būkite atsargūs ir neatskleiskite asmeninės informacijos apie pašnekovą ar kitus asmenis.

Temos vadovas

Iš pat pradžių galvokite, kaip sulėtinti pokalbį, ir pradėkite maždaug taip:

1. Nurodykite savo vardą, pavardę, datą ir projekto pavadinimą.
2. Paprašykite pašnekovo pasakyti savo vardą ir pavardę, taip pat visą jums naudingą informaciją, pavyzdžiui, gimimo metus, gimimo vietą ir pan.
3. Pradėkite nuo nuspėjamo klausimo, pvz., apie šeimyninę padėtį, kad išildytumėte pašnekovus pokalbiui. Dažnai padeda, jei žmonės pradeda nuo pradžių, kaip pasakodami istoriją, ir tada juda pirmyn.

Tada pasidarykite sąrašą su temomis, apie kurias norite paklausti, bei konkrečiais pradiniais bei tolesniais klausimais, kurių nenorite pamiršti užduoti. Negalite išvardyti visų klausimų, todėl vadovaukitės šiuo tekstu ir būkite pasirengę sugalvoti klausimų įrašo eigoje.

Pabaigoje paklauskite, ar pašnekovas norėtų dar ką nors pridurti.

Gero įrašo darymas

Stenkitės įrašyti taip, kad aiškiai girdėtumėte viską, ką sako pašnekovas.

Ar visi patogiai sėdi? Nesėdėkite per arti arba per toli nuo pašnekovo. Stalo plotis paprastai yra tinkamas atstumas.

Ar pastatėte mikrofoną arti pašnekovo, tačiau ne pernelyg, kad jis jaustųsi patogiai?

Ar kambaryje yra triukšmo, kurį galima pašalinti? Pavyzdžiui, uždarykite langą, kad sumažintumėte eismo triukšmą.

Išjunkite kambaryje esančius mobiliuosius telefonus arba nustatykite jų skrydžio režimą. Nepamirškite laiko – niekas nenori jaustis skubinamas.

Klausimų uždavimas

Turėkite ką nors, su kuo galėtumėte užsirašyti, kad galėtumėte pasižymėti pastabas, tačiau būtinai sutelkite dėmesį į pašnekovą, o prireikus galite dar kartą perklausyti įrašą. Tai yra pokalbis, todėl neskirkite viso laiko užrašams.

Stenkitės nekalbėti, kol įrašinėjamas asmuo kalba (jei turite klausimų, užsirašykite juos).

Geriausi patarimai: norėdami parodyti, kad klausotės ir domitės, atsisėskite veidu į pašnekovą, užmegzkite akių kontaktą ir linksėkite galva. Atrodykite susidomėję!

Klausykitės, ką žmonės sako, o ne tik skaitykite klausimus iš sąrašo. Jei tai atrodo įdomu, teiraukitės daugiau informacijos. Palikite laiko žmogui baigus sakinį, nes per tokias pertraukas dažnai gali paaiškėti įdomi informacija.

„Atviri“ klausimai prasideda nuo klausimų kuris, kas, kur, kada, kodėl ir kaip? „Papasakokite man apie...“, „apibūdinkite tai“, „pateikite man keletą pavyzdžių“ – tai puikūs tolesni klausimai, kurie taip pat padeda sulėtinti procesą ir leidžia pateikti išsamesnius atsakymus.

Pavyzdžiui, užduokite atvirus klausimus, kuriais kviečiama pateikti apibūdinimus, komentarus, nuomones. Naudokite atvirus klausimus...

Tyrinėjimui: ar galite apie tai papasakoti daugiau? Kodėl?

Įvertinimui: ar tai buvo įprasta? Ką tuo metu apie tai galvojote?

Išgauti emociniams atsakymams: kaip jautėtės? Ką apie tai manote dabar?

Pabaigoje pasiteiraukite, ar pašnekovas norėtų dar ką nors pridurti.

Kaip paprastai parodome žmonėms, kad jų klausomės? Kodėl žodinės istorijos įrašė tai turi būti kitaip?

Įranga

Su turima įranga padarykite geriausius įrašus, kokius tik galite. Pasipraktikuokite įrašinėti su savo įranga, kad įsitikintumėte, jog žinote, ką darote.

Ar galite naudotis išmaniuoju telefonu? Taip, bet... tai veiks geriau, jei naudosite garso įrašymo programėlę, pvz., „Voice Record Pro“. Įsitinkite, kad turite daug atsarginės atminties ir kad akumuliatorius pilnai įkrautas. Perjunkite telefoną į skrydžio režimą.

Geriausia būtų naudoti „Zoom“, „Tascam“, „Olympus“, „Sony“ ar kitų gamintojų garso įrašymo įrenginius. Stenkitės įrašyti .wav failus 44,1 Khz 16 bitų ar aukštesniu dažniu, kuris paprastai yra numatytasis bet kurio gero garso įrašymo įrenginio nustatymas. Gerą santrauką rasite Žodinės istorijos draugijos svetainėje (žr. patarimų skirtuką <https://www.ohs.org.uk/>).

Po įrašymo

Įsitinkite, kad pasirašėte visus dokumentus. Tada parašykite interviu santrauką. Net ir trumpa, bazinė santrauka apie tai, kas buvo kalbėta, yra geriau nei nieko.

Apklauso dalyvis: Anon
Profesija: į pensiją išėjęs architektas

Gimė: 1926 m.
Interviu data: 2007-11-13

Įrašymo vieta	Interviu dalies santrauka
1 takelis	Trumpas aprašymas: šeima, kariuomenė, gyvenimas Palestinoje, architektūros mokykla, 1948 m. (Suskamba telefonas)
2 takelis	Švietimas
2.15	Įsidarbino Bristolyje, 1951 m. grįžo į Lesterio miesto architektų skyrių.
4.45	Domėjimasis pastatais. Šeimos istorija.
11.55	Tėvai neprieštaravo, kad jis liktų mokykloje, jie pakilo socialinėje padėtyje.

1 pav.: pagrindinės santraukos pavyzdys

Garso redagavimas

Kad ir ką darytumėte, tikriausiai teks redaguoti įrašus. „Audacity” yra populiarus nemokamas garso redaktorius, tačiau yra ir kitų. „YouTube” ir „Audacity” svetainėje yra daugybė vadovėlių.

Nors geriausia būtų, kad pagrindinis failas būtų .wav failas, jis yra per didelis bendram naudojimui, todėl sukurkite .mp3 failus, skirtus naudoti internete ar kitur. Klipų turinys ir trukmė turėtų būti pritaikyti jūsų auditorijai.

Kur ketinate viską laikyti?

Turite įsitikinti, kad interviu galite saugiai laikyti ten, kur prieigą prie jų turite tik jūs. Jei neturite debesijos saugyklos arba tinklo saugyklos, kurioje būtų daromos atsarginės kopijos, įrašų kopijoms saugoti naudokite kompiuterį, nešiojamąjį kompiuterį arba nešiojamąjį kietąjį diską. Kuo greičiau po įrašymo atsisiųskite garso įrašą iš garso įrašymo įrenginio. Padarykite bent vieną kopiją ir pridėkite nuotraukų kopijas arba nuskaitytus dokumentus. Galite susipažinti su savo šalies institucinėmis gairėmis dėl saugaus duomenų saugojimo.

Žodinės istorijos naudojimas

Be akivaizdžios naudos švietimui, žodinės istorijos įrašus taip pat galite naudoti pokalbiams, paskaitoms, tinklaraidėms, tinklaraščiams, knygoms, interneto svetainėms, garso turams, šeimos istorijai, mokykloms, parodoms ir interpretacijoms, prisiminimams, teatrui, radijui, garso koliažams, dramai, šokiui, poezijai, skaitmeniniam pasakojimui, kūrybiniam rašymui, fotografijai ir meno kūriniais.

Daugiau informacijos ir nuorodų

Žodinės istorijos draugijos interneto svetainėje pateikiama išsami informacija apie visus žodinės istorijos rengimo mokyklose ir su jaunimu aspektus. Jame aptariama įranga, išlaidos, teisėtumas, etika, pateikiamos nuorodos į pamokų planų, projektų ir iliustruojančių garso įrašų pavyzdžius.

Nuoroda į pagrindinį puslapį: <https://www.ohs.org.uk/for-schools-main-page/>

Nuoroda į patarimus apie etiką ir teisėtumą: <https://www.ohs.org.uk/ethics-and-legalities-for-schools/>

Patarimų, kaip naudotis žodine istorija, galima rasti „YouTube“ adresu:

https://youtu.be/fiyLiZb0Bm8?si=5HNBe9VBVgFuz_2d.

Šį lėtą šaltinį sukūrė Lesterio universiteto Rytų Midlandso žodinės istorijos archyvas, vykdydamas projektą „Lėta atmintis“ (<https://www.slowmemory.eu/>) ir bendradarbiaudamas su Notingemo Trento universiteto profesore Natalie Braber.

Naujoviška kalba: kalnakasių bendruomenių kalbinė praktika kaip kultūros paveldas

Pavyzdys: Informacinis lapas

Nors šiuo metu susidomėjimas kalbų kaita Rytų Midlandse yra padidėjęs, Jungtinėje Karalystėje niekada nebuvo atliekami lyginamieji šachtos kalbos tyrimai. Anglies kasyba (ir kitos gamybos šakos) visada buvo svarbi šalies ekonomikai, o anglies kasimo faktai yra išlikę ištikus šimtmečius. Daug kasyklų buvo uždaryta aštuntajame dešimtmetyje, o pasibaigus giluminei anglies gavybai daugelis regionų dėl to patyrė ekonominių nuostolių.

Kalba, kurią kalnakasys vartojo šachtoje, paprastai būdavo skirta tik šachtai ir ten jis vartojo žodžius, kurių nevartojo namuose. Skirtingos kalbos vartojimas kasyklose pabrėžė ir sustiprino tarp kalnakasių egzistuojančią brolybę. Šiame projekte bus surinkti kalnakasių visoje Jungtinėje Karalystėje vartojami žodžiai ir nagrinėjama, kaip žodžiai gali būti panašūs ir skirtingi skirtinguose regionuose. Joje bus surinkti nykstantys žodžiai, anekdotai, pasakojimai ir dainos, kurie padės paliudyti nepaprastą regiono tarmės gyvybingumą.

Kad pasiektume šį tikslą, ketiname:

- surinkti kalnakasių ir buvusių kalnakasių įrašų rinkinį ir ištirti, kaip šie kalbėtojai vartoja kalbą;
- sukurti rašytinį garso įrašų, iš kurių sudaryta mūsų imtis, įrašą su lingvistinėmis pastabomis tarmės ir sociolingvistinių tyrimų tikslais.

Kiekvienas interviu, kurį atliksime vykdydami šį projektą, **BUS ĮRAŠYTAS** ir saugiai bei atsakingai saugomas. Prieš įrašinėjant kiekvieną savanorį paprašysime pasirašyti sutikimo formą, kurioje bus nurodyta, kad jis sutinka, jog pokalbio garso ir (arba) rašytinis įrašas būtų saugomas universitete mokslinių tyrimų tikslais ir kad atitinkamos jo dalys būtų atgaminamos leidiniuose ir (arba) pristatymuose bei interneto svetainėse. Kai kurių dalyvių taip pat gali būti paprašyta, kad jie sutiktų būti fotografuojami kaip projekto dalis. Savanoriams bus suteikta galimybė išklausti savo interviu ir pateikti bet kokius prašymus dėl cenzūros. Kiekvienas savanoris gali bet kada pasitraukti iš tyrimo, nenurodydamas priežasties.

Planuojama, kad šis darbas bus publikuojamas moksliniuose straipsniuose ir pristatomas nacionalinėse ir tarptautinėse konferencijose, taip pat gali būti įtrauktas į interneto svetaines ir kitą socialinę žiniasklaidą. Be to, įgyvendinant šį projektą atliktų interviu įrašai gali būti įtraukti į vis didėjančią Britų bibliotekos išteklių kolekciją, kuria galės naudotis tiek tyrėjai, tiek jais nesantys asmenys.

Jei bet kuriuo metu turite klausimų, nedvejodami kreipkitės:

Profesorė Natalie Braber - natalie.braber@ntu.ac.uk

Tyrimų sutikimo formos pavyzdys

Naujoviška kalba: kalnakasių bendruomenių kalbinė praktika kaip kultūros paveldas

Suprantu, kad šis projektas bus vykdomas pagal Noringemo Trento universiteto mokslinių tyrimų etikos kodeksus, kuriuos galima rasti adresu: [įrašyti internetinio tinklo nuorodą].

Šio tyrimo metu surinkta medžiaga bus saugoma saugiai, laikantis 1998 m. Duomenų apsaugos įstatymo.

Perskaičiau ir suprantu man pateiktą informacinį lapą. Taip Ne

Man buvo suteikta galimybė užduoti klausimus apie projektą ir į juos man buvo atsakyta. Taip Ne

Suprantu, kad bet kada galiu pasitraukti iš tyrimo nenurodydamas priežasties. Taip Ne

Sutinku, kad nurodyti įrašai būtų naudojami šio tyrimo tikslais. Taip Ne

Sutinku, kad trumpos nurodytų įrašų dalys gali būti transkribuojamos ir naudojamos mokslinėse konferencijose, leidiniuose ar interneto svetainėse. Taip Ne

Sutinku, kad nurodyti įrašai gali būti kataloguojami kaip projekto dalis ir gali būti skelbiami leidiniuose arba internete. Taip Ne

---

Vardas ir pavardė [DIDŽIOSIOMIS RAIDĖMIS] .....

Parašas .....

Data .....